

מבט על, גיליון 358, 30 ביולי 2012

ירדן בסיר לחץ - פנימי וחיצוני

עודד ערן

שנה וחצי אחרי פרוץ המרי האזרחי בעולם הערבי, ירדן עדיין נאבכת בהשלכותיו הכלכליות והפוליטיות.

מאמצי המלך להשיג הסכמה רחבה לרפורמות הפוליטיות שהוא מציע, בעיקר בחוק הבחירות, לא צלחו עד כה. עבדאללה השני נחרץ בדעתו, כי על הבחירות להתקיים עד סוף 2012 ושר ההסברה הודיע, כי בקרוב תחולקנה תעודות הבחור. מאידך, תנועות האופוזיציה השונות ובראשן "האחים המוסלמים" עומדות על דעתן כי הצעות הממשלה אינן עונות על דרישותיהן וכי הן תחרמנה את הבחירות. סלע המחלוקת נשאר – מספר הנבחרים לפרלמנט ברשימות הארציות, בניגוד לאלו שיבחרו על בסיס מחוזי.

בתחילת יולי אימצה הממשלה "שיפור" להצעתה כאשר הגדילה את מספרם של אלו שיבחרו בבחירות ארציות מ-17 ל-27. האופוזיציה טוענת, ולא בחסר הגיון, כי הצעת הממשלה לא רק שאינה עונה על הדרישה שמחצית מחברי בית הנבחרים ייבחרו על בסיס ארצי, אלא שהממשלה אף דללה את הצעתה שלה כאשר הגדילה את הפרלמנט מ-140 ל-150 חברים ובכך שמרה בידיה את השליטה עליו (השיטה הנוכחית מאפשרת למשטר לתת משקל יתר למחוזות שבהם האוכלוסייה הפלסטינית דלילה יותר). כאמור, לא רק "האחים המוסלמים" מבקרים את ההצעה – תנועות אחרות כגון "מפלגת האחדות הירדנית העממית" או "החזית הלאומית לרפורמה" הודיעו גם הן, כי תחרמנה את הבחירות. אישים שבעבר זוהו כתומכי משטר מובהקים כגון עוון חצאונה, משפטן בעל שם בינלאומי שעד לפני שבועות ספורים היה ראש הממשלה, מבקרים את התנהלות הממשלה בנושא הרפורמות.

כאמור, בשלב זה הביקורת מוטחת בעיקר בשיטת הבחירות שהממשלה מציעה ואין ערעור משמעותי על מעמדו של המלך. החרפת המאבק בנושא שיטת הבחירות עלולה להביא גם להרחבתו לתחום העדין הנוגע למעמדו של המלך ולהצפת הדרישה לכינון מונרכיה קונסטיטוציונית. אולי לכך רמז עוון חצאונה כאשר אמר "העמים המוסלמים משתוקקים לחרות וצדק ומהפכות היו צפויות לפרוץ בסביבה שנשלטה על ידי עוני וטירניות" (ג'ורדן טיימס, 23 ביולי 2012).

המאבק העקוב מדם בסוריה בין משטרו של אסד לאופוזיציה משליך על ירדן ומייצר דילמות מידיות וארוכות טווח. ראש הממשלה טראונה טען אמנם שדבריו לא הובנו כהלכה כאשר צוטט כקורא להתערבות צבאית בסוריה – "רק אמרתי שמועצת הביטחון כמטריה של הלגיטימיות הבינלאומית יכולה לכפות הפסקת אש כצעד מקדים למציאת פתרונות למשבר" (מקורות ירדנים שונים, 18 ביולי 2012). כך או כך, הדברים משקפים עצבנות גוברת בעמאן וחשש שירדן תידרש לאפשר מעבר סיוע למתקוממים ואולי אף שימוש בטריטוריה ירדנית לזירוז נפילת המשטר הסורי. דוברי הממשלה הירדנית מכחישים בתוקף אפשרות כזו. הם גם ממעיטים בחשיבות חילופי האש שאירעו בשבוע שעבר בין יחידות הצבא של שתי המדינות, הממוקמות על הגבול.

מעבר לחששות מסוימים שלהם שותפה גם ישראל, כמו נפילת נשק כימי לידי גורמים שונים בסוריה ושימוש בו, חייב הממשל בירדן, כמו מדינות אחרות באזור ומחוצה לו, להידרש לשאלה באשר לדמותה של סוריה והמשטר שיכון בה אחרי סילוקו של המשטר הנוכחי. פיצולה הדמוגרפי של סוריה מאיים, בהעדר הסכמה רחבה בין כל המרכיבים האתניים והדתיים בה, על שלמותה כיחידה פוליטית ולכך השלכות על כל שכנותיה של סוריה ובתוכן ירדן. לחלק מ-150.000 הסורים שנמלטו מסוריה לצפון ירדן יש קרבה משפחתית-שבטית לאוכלוסייה הירדנית באותו

אזור. האפשרות שלפג הסורי של "האחים המוסלמים" בסוריה תהיה אחיזה בשלטון החדש בדמשק, אפשרות שכיום כבר אינה נראית כבלתי סבירה, בנוסף להתבססות התנועה הזו בשלטון במצרים והתנופה שזו צוברת בירדן, צריכות להדיר שינה מראשי המשטר בירדן. התגובות בירדן לבחירתו של מורסי כנשיא מצרים היו מאופקות. (שר החוץ ג'ודה נשלח עם אגרת מהמלך עשרה ימים לאחר פרסום התוצאות הסופיות. המלך הביע באגרתו רצון להיפגש עם הנשיא מורסי). וכן ואין לראות בביקורו של ח'אלד משעל בירדן לפני כחודש או בקבלת הפנים לבבית שבה התקבל, יותר מצורך מדיני ל"החזיק יד על הדפק". ההערכות שנשמעו על פתיחה אפשרית של משרדי ה"חמאס" בירדן נראות בשלב זה חסרות כל ביסוס. מלך ירדן ירצה בוודאי להמתין ולראות כיצד יתפתח המאבק הלא כל כך סמוי שבין הפתח והחמאס ובוודאי ימתין גם לתוצאות המאבק הפנימי, שהוא עצמו מנהל על דמות המשטר הירדני.

אבל עוד לפני שיתבהרו סוגיות אלה, אמורה ירדן להתמודד עם גל הפליטים שהוזכר לעיל ועם הלחצים הכלכליים שהוא יוצר, קשיים בהספקת האנרגיה כתוצאה מהפיצוצים התכופים של צינור הגז המצרי, והאמרת מחיריהם של מוצרי מזון בסיסיים. כל אלו מתווספים לחששות, שגל הפליטים העצום הזה גם הביא איתו זרעי פורענות שנשתלו בדמות תאי טרור של ארגונים כאל-קאעדה, שהוברחו לירדן במסווה של פליטים.

המלך עבדאללה השני הצליח לשכנע גורמים מרכזים בקהילה הבינלאומית בחומרת המצוקה וירדן קבלה זריקת עידוד פיננסית משני מקורות מרכזים. קרן המטבע הבינלאומית אישרה (באופן עקרוני, עד לאישור סופי של מועצת המנהלים) העמדת אשראי ל-3 שנים בגובה 1.364 מיליארד SDR (יחידות החישוב הנהוגות בקרן והשוות ל-2 מיליארד דולר). זו החלטה חריגה בהיקפה, כפי שמציינת הודעת הקרן עצמה, ומשקפת את הדאגה וההבנה למצב המיוחד אליו נקלעה הממלכה.

קרן המפרץ שאותה הקימו ערב הסעודית, איחוד האמירויות, קטאר, וכווית, החליטה להעניק 5 מיליארד דולר במשך 5 שנים לפרויקטים של פיתוח. מעיני התורמות ודאי שלא נעלם הצורך לתמוך במשטר מלוכני ערבי, המצוי בלחצים פוליטיים פנימיים והמתמודד עם תוצאות הטבח שמבצע המשטר הסורי. המלך עבדאללה השני, שיצא לכווית ב-29 ביולי, יודה בוודאי למאחרו על ההחלטה לזרז את העברת חלק התרומה של כוויית לירדן. יתכן שהתחזיות שמפזרים בכירים ירדנים על כך שהסיוע מקרן המפרץ ימשוך 12 מיליארד דולר של השקעות חוץ בירדן, מופרזות קמעה, אך אין ספק שמלך ירדן הצליח לפחות בזירה הזו – הכלכלית – לחזק את מצבו.